

УДК 371.10 (438)

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ПОЛЬЩІ
В КОНТЕКСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ**

Лариса Сливка

*ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”,
вул. Бандери, 1, Івано-Франківськ, Україна, 76000*

Визначено концептуальні засади науково-педагогічної та культурно-просвітницької діяльності деяких громадських організацій Польщі у сфері збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді наприкінці XIX – на початку XX ст. З'ясовано, що сфера здоров'яорієнтованого виховного впливу Варшавського Гігієнічного Товариства і його “гігієнічної” секції, організації “Польська Шкільна Матір”, “Кола шкільних лікарів”, утвореного в межах Товариства Польських Лікарів, охоплювала широкий спектр питань: лікарський нагляд за закладами навчання і виховання, організацію публічних лекцій, видання підручників з гігієни, гігієнічно-просвітницькі акції, унормування згідно з санітарними вимогами навчального року, тижня, дня закладів освіти, репрезентацію проблеми здоров'я у циклі звичаєво-суспільних бесід в школах.

Ключові слова: Польща, громадські організації, науково-педагогічна, культурно-освітня діяльність, здоров'язбережувальне виховання, шкільна гігієна.

Сучасна українська освіта активно вдається до пошуку доцільних форм і методів навчально-виховної діяльності, спрямованої на збереження, зміцнення і примноження здоров'я дітей та молоді, стан якого є підґрунтям якості і кількості продуктивних сил та потенціалу суспільного розвитку в майбутньому.

Характерною особливістю вітчизняної педагогіки, орієнтованої на сприяння зміцненню здоров'я, є поєднання в її технологіях сучасних досягнень наукової думки зі спадщиною минулого, компаративний аналіз позитивного зарубіжного досвіду у сфері заохочення здоров'я через освіту з метою використання його в навчальних закладах сучасної України. Близькою для України за географічним розташуванням, культурою, багатовіковими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом є Польща. Об'єктивне вивчення, переосмислення і врахування системних освітніх перетворень у цій країні, її потужних та ефективних ретро надбань щодо розв'язання проблеми формування здоров'я підростаючої особистості можуть сприяти оптимізації й

модернізації відповідних виховних впливів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

Суттєвий вплив на логіку дослідження мають праці українських і зарубіжних дослідників, у яких висвітлено тенденції реформування шкільництва, розвиток освіти і виховання у Польщі різних часових меж (А. Василюк, М. Добринін, А. Майснер, Б. Мельниченко, В. Помикало, А. Савіна, М. Чепіль); проаналізовано розвиток навчання та виховання дітей і молоді на західних землях України, які за міжвоєнної доби ХХ ст. входили до складу Польщі (Д. Герцюк, Т. Завгородня, Г. Лемко, Б. Ступарик, І. Курляк, Н. Сейко); репрезентовано окремі аспекти проблеми здоров'яорієнтованої освітньої парадигми на цій території (І. Андрухів, Я. Боднар, О. Винничук, Н. Гнесь, Л. Клос, З. Нагачевська, Б. Савчук, О. Цибанюк). Проблему фізичного виховання дітей і молоді у Польщі в історичному аспекті вивчали Е. Вільчковський, Р. Гах, Н. Долгова, В. Пасічник.

Грунтовні спроби вивчення зарубіжного досвіду організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів належать А. Беседініц, О. Дмитрієвіц, втім числі і польського (Т. Єрмакова, В. Єфімова, І. Мордвінова). Водночас науковці зосереджуються головню у часових межах другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Серед розвідок польських дослідників науковий інтерес становлять праці, у яких подано: організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у школах Польщі в його ретроспективному вимірі (В. Бобровська-Новак (W. Bobrowska-Nowak), М. Іваницький (M. Iwanicki), І. Карбовнічек (J. Karbowniczek), Й. Шемпрух (J. Szempruch)); історичний розвиток проблеми збереження і формування здоров'я особистості (Я. Опольський (J. Opolski), Т. Сахай (T. Sahaj)); ранній досвід організації шкільної гігієни, фізичного виховання і формування культури здоров'я учнів (М. Кацпшак (M. Kacprzak), Ст. Копчинський (St. Korczyński), Б. Кравчик (B. Krawczyk), К. Міткевич (K. Mitkiewicz), М. Роткевич (M. Rotkiewicz), Е. Сирек (E. Syrek), Р. Шуберт (R. Szubert), Б. Щепанська (B. Szczepańska), З. Яворський (Z. Jaworski), здоров'язбережувальний складник життя і творчості окремих персоналій Польщі (М. Демел (M. Demel), Л. Курдибаха (Ł. Kurdybacha), Ф. Фіджинський (F. Fidziński)); роль засобів масової інформації у розвитку здоров'язбережувальної діяльності шкіл (М. Пацьорек (M. Paciorek), А. Фельхнер (A. Felchner).

Проте, орієнтована на здоров'я наукова, педагогічна, просвітницька діяльність громадських інституцій Польщі ще не стала предметом системного вивчення та аналізу ані в Україні, ані в Польщі.

Наша мета – на підставі теоретичного аналізу літератури й інтернет-джерел простежити генезу, визначити концептуальні засади науково-педагогічної та культурно-освітньої діяльності деяких громадських

організацій Польщі у сфері здоров'язбережувального виховання зростаючої особистості наприкінці XIX – на початку XX ст.

Значна частка виховання шкільної молоді Польщі за досліджуваний період припадала на громадські інституції, які, перебравши частину державних функцій, вели рекламно-пропагандистську діяльність й організовували доцільні акції.

Багатовекторна праця у сфері збереження здоров'я учнів і формування в них способу життя, орієнтованого на здоров'я, отримала шанс для реалізації наприкінці XIX ст., оскільки в цей час широко розгортався “гігієнічний фронт”, який очолював лікар, суспільний діяч, популяризатор гігієни Юзеф Поляк (польск. *Józef Polak*; 1857–1928) [4]. У 1898 р. після багаторічної кропіткої праці вдалося організувати і легалізувати Варшавське Гігієнічне Товариство (*Warszawskie Towarzystwo Higieniczne*) (дальше – ВГТ). Широка сітка відділів, відкрита у межах товариства (гігієни міст, лікарень, промислової гігієни, протиалкогольної гігієни, протитуберкульозної гігієни, виховної гігієни та ін.), надавала цій організації загальнокрайового статусу, і після десятирічної її діяльності, у 1908 р. ВГТ нараховувало близько 100 членів.

Виникла змогу реалізації й акумуляції в межах діяльності товариства гігієнічних ініціатив, які до того часу були “розпорошеними” і фрагментарними. На інституцію, яку часто використовували для патріотичної, освітньої і суспільної роботи, покладали відповідальність за широкомасштабну планову діяльність щодо зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді. Виняткову роль у цьому виконували також відокремлені від організації інституції – протитуберкульозний санаторій у містечку Рудца (*Rudca*), інститути дитячої гігієни у Варшаві та Гірській Домброві (*Dąbrowa Górnicza*), сади імені Рая у Варшаві та в провінціях, станції “Крапля молока” (“*Kropla Mleka*”), Музей Гігієни народу у Ченстохові, – які становили систему каналів, якими ідея гігієни втілювалася у практику [2, s. 56–57].

Головним ініціатором просвітницько-оздоровчого вектора товариства стала секція виховної гігієни. Її члени (з-посеред них активно працювали педагоги, які згодом стали відомими не тільки у Польщі, зокрема, Станіслав Карпович (*Stanisław Karpowicz*), Хелена Радлинська (*Helena Radlińska*), Стефанія Семполовська (*Stefania Sempolowska*), Войцех Гурський (*Wojciech Górski*), Анелія Шицувна (*Anelia Szycówna*), лікар за освітою і педагог за призначенням – Януш Корчак (*Janusz Korczak* – *Henryk Goldszmit*) реалізовували різнопланову діяльність: опікувалися будівництвом шкіл, здійснювали лікарський нагляд за закладами навчання і виховання, організовували публічні лекції, видавали підручники з гігієни, ініціювали гігієнічно-просвітницькі акції, унормовували згідно із санітарними вимогами навчальний рік, тиждень і день закладів освіти, опікувалися створеним

1903 р. з ініціативи ВГТ уфондованим бароном Леоном Ленвалом (*Leon de Lenwal*) Інститутом Дитячої Гігієни (ІДГ) (*Instytut Higieny Dziecięcej*), брали активну участь у крайових і міжнародних конференціях.

На зібраннях відділу дискутували теми, пов'язані зі шкільною гігієною, а саме: навчальне перевантаження учнів, потреба реформи навчання, роль учителя в гігієнічному вихованні, проблеми сексуального виховання, гігієни одягу школярів тощо. Згідно із прийнятим стилем роботи засідань дебати завжди завершувалися висновками щодо практичних шляхів реалізації порушених проблем. Ділилися також досвідом практикуючі шкільні лікарі. Зазначимо, що досвід роботи у професійній школі Згромадження купців (*Szkoła Zgromadzenia Kupców*) лікар, суспільний діяч, якого вважають піонером шкільної гігієни та санітарії в Польщі, Станіслав Копчинський (*Stanisław Kopczyński*) завжди викликав велике зацікавлення, більшістю членів відділу його вважали взірцем організації шкільної гігієни.

Члени ВГТ 1905 р. організували виставку з приводу з'їзду делегатів провінційних відділів товариства. Цей форум став оглядом досягнень шкільної гігієни і засвідчив модель тогочасної школи, орієнтованої на збереження здоров'я вихованців [2, s. 58–61].

У контексті задекларованої теми варто зазначити про “доміжвоєнну” працю Ст. Копчинського “Участь деяких громадських інституцій у справі гігієнічного виховання” [6], оскільки в ній ще 1902 р. було окреслено стартові можливості, запропоновано орієнтири гігієнічно-просвітницької діяльності, намічено контури взаємодії соціальних інститутів у формуванні здорового способу життя дітей і дорослих. Визначаючи нагальну потребу в гігієнічному вихованні суспільства, вчений зауважував, що гігієна не потребує затрати великих коштів, багато у цій сфері можна зробити, використовуючи, наприклад, усілякі випадки, в яких людина піддається впливу оточення і схильна наслідувати стиль життя авторитетів. Відтак, на думку гігієніста, середовище відповідного впливу не обмежується винятково медичними закладами, де прямо й опосередковано відбувається засвоєння засад гігієни. До не менш пріоритетних осередків залучав літні табори, дитячі садочки, а також магазини, лазні, інші заклади. Не останнє місце відводив пресі, публічним лекціям, популярним видавництвам, через які широкий загал може охоплюватися здоров'яорієнтованою пропагандою. На думку Ст. Копчинського, враховуючи потенційні можливості різних інституцій, можна отримати “карту стратегічних пунктів” великої гігієнічної кампанії, в якій кожна соціальна структура, виконуючи свою функціональну роль, може позитивно впливати на особистість у сенсі здоров'я [2, s. 64–65].

Оскільки наприкінці XIX – початку XX ст. поляки не мали можливостей тотального впливу на навчально-виховний процес в урядових школах, то головну увагу зосереджували на приватних і позашкільних

інституціях (літні табори, дитячі садки та ін.). Шкільна гігієна у цей період була не єдиною і не найважливішою справою у сфері гігієнічної діяльності ВГТ, оскільки більшої уваги потребували, так звані діти вулиці та проблеми позашкільного виховання. Віддаємо належне Ст. Копчинському, який, не маючи потужної підтримки з боку колег по товариству, вірив, що рано чи пізно буде змогу здійснювати здоров'язберезувальне виховання у школах й готувався до таких часів. Його надія підкріплювалася перспективою автономії самоврядування. Цей час настав після революційних подій 1905 р., шкільного страйку і легалізації 1906 р. організації “Польська Шкільна Матір” (*Polska Macierz Szkolna, PMS*) (далі – ПШМ) [1, s. 63; 8, s. 170]. З початком діяльності цієї інституції з'явилося нове, широке і вільне поле діяльності, а шкільна гігієна розвинулася із ролі “суфлера” до ролі “режисера” [2, s. 65].

Осередки ПШМ, які були виявленням нелегальної народної освіти [1], росли, “як гриби після дощу”: у перший рік легальної діяльності товариство налічувало 116 тис. членів, а в різних його інституціях (школах, семінаріях, курсах для неграмотних, народних університетах) здобували освіту близько 63 тис. осіб (тільки у Варшавському університеті навчалось понад 8 тис. слухачів) [8].

Варшавський відділ товариства (ним керував Мечислав Бжезінський (*Mieczysław Brzeziński*), поділявся на кілька секцій. Гігієнічно-технічна секція, яку очолював Ст. Копчинський (відповідно, до завдань секції – справи будівництва, упорядкування і гігієнізації різноманітних установ ПШМ – до її складу входили архітектори, техніки, педагоги) розгорнула активну діяльність. Її члени виконували роль візитаторів і контролювали умови праці “материнських” закладів. Однією з масштабних акцій став організований разом із Колом варшавських архітекторів (*Kolo Architektorów Warszawskich*) конкурс на проекти і плани народних шкіл. Із сімдесяти отриманих пропозицій було вибрано і нагороджено низку проектів, закуплено і розіслано їх по всій Польщі. Крім так званої матеріальної частини, Ст. Копчинський прагнув забезпечити усі установи ПШМ елементарною лікарсько-гігієнічною опікою. Значною мірою ці плани вдалося реалізувати у Варшаві, оскільки в цьому місті працювало багато лікарів, значна кількість з яких належала до Товариства або співпрацювала із ним [2, s. 67–68]. У провінціях теж знайшлися прибічники й однодумці ідеї запровадження шкільної гігієни.

Учасники “Матері” активно дбали про доцільне наочно-методичне підґрунтя виховної роботи: разом із видавництвом “Уранія” (“*Urania*”) організація видала великий тираж таблиць антиалкогольної тематики про інфекційні хвороби, про значення гімнастики для збереження здоров'я, а також гігієнічних рекомендацій для дітей і батьків, афіш, ульоток. Ефективності реалізації кампанії гігієнічного виховання сприяло видання

власним видавництвом “Польська книгарня” (“*Księgarnia Polska*”) потужної низки праць видатних популяризаторів гігієни [2, s. 67–68].

Безсумнівною заслугою ПМШ у поширенні ідей гігієни через освіту була широка репрезентація проблеми здоров'я у навчальних програмах для сільських шкіл, якими опікувалася товариство. Притримуючись традицій Комісії народної освіти (*Komisja Edukacji Narodowej*), гігієна була вкомпонована у цикл звичаєво-суспільних бесід для усіх класів, а також – в науку “Про речі і природу” (“*O rzeczach i przyrodę*”), яку вивчали з третього по шостий класи і яка забезпечувала систематичне формування в учнів знань про людину разом із засадами охорони її здоров'я [7]. У деяких школах цей предмет реалізовували лікарі.

“Польська Шкільна Матір” розгортала свою діяльність упродовж короткого періоду (через політичні причини 1907 р. товариство перестало функціонувати і відновилося тільки після звільнення від Росії 1916 р.), однак її слід в історії шкільної гігієни значний. З “легкої руки” інституції вперше діяльність щодо збереження здоров'я запровадили в елементарних школах. Крім того, були розроблені проекти шкільних будівель, які відповідали європейським стандартам і санітарно-гігієнічним нормам (уже у “вільній Польщі” ці проекти перевидавалися протягом 20 років: 1905, PMS; 1917, Koło Architektów; 1921, Ministerstwo Robót Publicznych; 1925, Min. WRiOP) [2, s. 69].

Потужним науково-педагогічним і культурно-просвітницьким доробком у теорії і практиці виховання збереження здоров'я відзначилося “Коло шкільних лікарів” (*Koło Lekarzy Szkolnych*), яке 1907 р. виникло у Товаристві польських лікарів (*Stowarzyszenie Lekarzy Polskich*) (засноване 1906 р.) [5]. Його президент, Станіслав Маркевич (*Stanisław Markiewicz*), опрацював особливу програму, а предметом зацікавлень організації стали польські приватні школи, які підпорядковувалися ПМШ до її закриття. Коло згуртувало навколо себе близько 30 лікарів (найвідоміші з них – Матильда Бехлер (*Matylda Biehler*), Анджей Крисинський (*Andrzej Krysiński*), Леон Верніц (*Leon Marek Wiernic*), Вілгельм Кнаппе (*Wilhelm Knappe*), Юзеф Тхожницький (*Józef Tchorznicki*)), кожен з яких, працюючи в певній установі, одночасно проводив власні дослідження і публікував їх. Члени Кола зібрали цінний науковий матеріал. Наприклад, Матильда Бехлер є автором піонерської монографії, присвяченої фізичному розвитку дитини; практичні висновки класика шкільної гігієни Леона Верніца, які він зробив під час роботи у гімназії Рая, не поступаються творчій спадщині Ст. Копчинського [2, s. 70]. Регулярні звіти діяльності “Кола шкільних лікарів” друкувалися у власному органі відділу – часописі “Шкільні справи” (“*Sprawy Szkolne*”).

Не вважаємо доцільним детально реферувати праці Кола, оскільки їхній зміст не виходить за рамки проблем шкільної гігієни. Водночас

зазначимо, що заслуги Кола є безсумнівними з двох причин. По-перше, проблеми виховання збереження здоров'я, що виникла з практичного досвіду і потребували розв'язання, завдяки науковим розвідкам членів осередку отримували теоретичну надбудову, яка слугувала прикладній реалізації. По-друге, тематика шкільної гігієни була ґрунтовно проаналізована і логічно систематизована, тому можна було простежити, який напрям розроблено ширше, а який потребував додаткових дискусій і досліджень.

Після ліквідації Кола в 1910 р. (у зв'язку зі столипінською реформою під приводом актів щодо польської мови) Ст. Копчинський приклав багато зусиль, щоб виокремити “шкільну проблематику” у виховному відділі Варшавського Гігієнічного товариства, і 1912 р. гігієністу вдалося заснувати у його межах так звану Постійну делегацію шкільних лікарів (*Stala Delegacja Lekarzy Szkolnych*), яка продовжувала справу “Кола шкільних лікарів” [2, s. 72].

Визначаючи стратегічні напрями технологій виховання збереження здоров'я, не можемо оминати увагою культурно-просвітницькі й оздоровчо-прикладні акції, які реалізовувалися в Інституті Дитячої Гігієни. Ця установа була новим, навіть з європейського погляду, типом гігієнічно-виховної установи [3]. За зразком цього інституту згодом виникли аналогічні установи в містах Гірська Домброва і Вільно (*Wilno*, в наш час – *Вільнюс*). У приміщенні інституту функціонували водний відділ, перукарні, кабінет щеплення віспи, станції “Краплі молока”, окремий заклад масажу та гімнастики, стоматологічна поліклініка і так звані поради для здорових та хворих дітей. Тут роздавали ліки, гігієнічні засоби і білизну. Із перших днів функціонування ІГД його діяльність характеризувалася дидактичною інтенцією: маленьких пацієнтів на практиці вчили засад гігієни, при звичаювали до чистоти, показували їм відповідні техніки, а під пильним оком інструкторок матері навчалися прати, штопати, прасувати одяг, доглядати за своїми дітьми, обробляти і перев'язувати рани та ін. Крім змістовних і доцільних порад, діти та їхні мами отримували брошури і листівки. Зокрема, “Поради для мам” (*Rady dla matek*, 1905) видаваний за кошти закладу, пізніше неодноразово перевидавали. Отже, в інституті функціонувала “школа гігієни повному значенні слова” [2, s. 72–73].

Проаналізоване дає підстави стверджувати, що польська педагогіка збереження здоров'я ґрунтувалася на досягненнях у цій сфері зарубіжжя, розвивалася в напрямі від імпровізації до створення “своєї” системи збереження здоров'я виховання дітей і молоді. Теоретична і практична спадщина репрезентантів громадських організацій Польщі ХІХ – початку ХХ ст. мала активно-творчий характер і виявлялася насамперед в організації оптимального для здоров'я вихованців середовища школи, реалізації систематичної та епізодичної дидактики здоров'я шляхом гігієнічно-

лікарської опіки, розбудови системи профілактики і фізичного виховання, гармонійної співпраці шкільного лікаря з учительством і домашнім середовищем учня. Перспективними напрямками для майбутніх наукових розвідок є вивчення творчої спадщини щодо організації та оптимізації освітнього здоров'я зберігаючого середовища товариств, які функціонували у незалежній Польщі.

1. *Ceysingerówna Helena*. Liga Narodowa i Związek Unarodowienia Szkół w walce o szkołę polską / Helena Ceysingerówna // Nasza walka o szkołę polską 1901–1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty / Pod. red. Bogdana Nawroczyńskiego. – Т. II. – Warszawa: Nakł. Komitetu Obchodu 25-lecia Walki o Szkołę Polską, 1934. – S. 3–75.
2. *Demel M.* Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873 – 1933 – 1973. – Warszawa: Nasza Księgarnia, 1972. – 140 s.
3. *Demel M.* Pedagogiczne aspekty warszawskiego ruchu higienicznego. – Wrocław: Ossolineum, 1964. – 176 s.
4. *Demel M.* W służbie Hygei i Syreny. Życie i dzieło dra Józefa Polaka. – Warszawa: PZWL, 1970. – 163 s.
5. 25-lecie Stowarzyszenia Lekarzy Polskich. – Warszawa, 1933. – 136 s.
6. Kopczyński St. Udział niektórych instytucji publicznych w sprawie wychowania higienicznego / St. Kopczyński // Czasopismo Lekarskie. – 1902. – N. 7. – S. 68–74.
7. *Rottermund S.* Higiena jako przedmiot wykładu w szkołach średnich I ludowych / S. Rottermund // Zdrowie. – 1907. – S. 35–47.
8. *Stempler J.* Polska Macierz Szkolna / J. Stempler // Nasza walka o szkołę polską / Pod. red. Bogdana Nawroczyńskiego. – Т. II. – Warszawa: Nakł. Komitetu Obchodu 25-lecia Walki o Szkołę Polską, 1934. – S. 167–185.

*Стаття: надійшла до редколегії 09.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

**CULTURAL, EDUCATIONAL, RESEARCHING AND TEACHING ACTIVITY
OF POLISH NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
IN HEALTH IMPROVING CONTEXT****Larysa Slyvka***Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Bandery Str., 1, Ivano-Frankivsk, Ukraine, UA – 76018*

Conceptual basis of scientific, educational and cultural practice of some Polish non-governmental organizations in preserving, strengthening and forming the health of children and youth in the late XIX – early XX century are defined in this article based on scientific literature and internet sources. In 1898 they organized and legalized The Warsaw Hygienic Association. With the advent of this Association opportunities for large-scale planning activity in the field of the health preserving and health strengthening of children and youth were “opened”. “Educational” section of the Association implemented multi perspective activities: its members were responsible for constructing new schools, performed medical supervision of educational institutions, organized public lectures, published books of hygiene, initiated hygienic and educational projects, standardized school academic year (week, day) according to sanitary requirements fended for the Institute of Child Hygiene, and actively participated in local and international conferences.

“Polish School Mother” organization was founded after 1905 revolution. This organization actively disseminated through education main hygienic ideas. In particular, health problems in educational programs for rural schools, which were under organization’s care, were introduced widely. Hygienic matters were implemented into social conversations for all classes, and also into the subject “About things and nature”. The hygienic and technical section of Warsaw department of the association designed the school buildings projects according to European and health standards.

In 1906 the Society of Polish doctors was founded, and in 1907 it was formed within the “Circle of school doctors”. In 1910 political reasons impelled to close down the “Circle”. School problems were minded in educational department of the Warsaw Hygienic Association, and in 1912 the “Permanent Delegation of school doctors” was founded, and continued the work of the “Circle of school doctors”.

The article also exposes didactic and educational activities such as talks, workshops for children and their mothers, distributing health literature, provided by the Institute of Child Hygiene which was established in 1903.

Key words: scientific and educational, cultural activity, non-governmental organizations, health preserving education, Poland, school’s hygiene.

